

УДК: 342.95

І. С. ВОЙТЕНКО

Ірина Сергіївна Войтенко, кандидат юридичних наук, викладач Національного університету ДПС України

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розвиток адміністративного законодавства України на сучасному етапі не може здійснюватися без урахування розвитку економіки та господарського законодавства. Також актуальним є адаптація чинного законодавства України до стандартів європейського законодавства, в тому числі й з урахуванням розширення правового регулювання господарюючих суб'єктів в Україні. Тому все більшої актуальності набувають умови застосування та правильного тлумачення адміністративно-господарських санкцій, що є метою розгляду даної статті.

Відповідальність – це встановлена державою система заходів впливу (санкцій) на інтереси суспільства з метою усунення небажаних наслідків, які стали результатом порушення встановленого порядку здійснення діяльності й керівництва нею, а також кінцевими незадовільними результатами діяльності¹.

Юридична відповідальність є правовідносинами між державою в особі її органів і порушником, до якого застосовують правові санкції з негативними для нього наслідками².

Під терміном «санкція» можна розуміти, головним чином, складову частину правової норми, яка на випадок невиконання норми визначає заходи державного впливу у формі примусу. З цього приводу існує думка, що санкція є несприятливим наслідком девіантної поведінки особи³.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що правові санкції забезпечуються примусовою силою держави, вони є відповідною нормативно закріпленою формою контролю та реагування на прояви поведінки, діяльності в цілому.

Між санкцією та відповідальністю існує зв'язок, а саме – без санкції не існує відповідальності. Якщо правопорушники не несуть відповідальності, то санкція стає лише абстрактною загрозою⁴. Відповідні поняття поєднуються при їх реалізації, тобто – санкція виступає формою і мірою відповідальності. Але, по суті, санкція існує завжди без настання відповідальності.

Санкція, що застосовується до правопорушника за невиконання правових норм, має небажані наслідки. Заходи, передбачені нею, мають сприяти попередженню скоєння правопорушень у майбутньому як самим правопорушником, так і іншими особами⁵.

До санкції належать заходи, що забезпечують накладення відповідальності, недопущення правопорушень, їх попередження⁶.

Виходячи із таких підходів, можна стверджувати, що санкція і відповідальність мають загальні риси, а саме – примус суб'єкта до правомірних дій та необхідність відшкодування заподіяної шкоди⁷.

Санкція – специфічний вид правового примусу, що полягає, по-перше, в попередженні небажаних наслідків на випадок невиконання вимог закону.

По-друге, державний примус виражається в прямому, безпосередньому застосуванні санкцій, що полягає в позбавленні осіб, які скоїли правопорушення, певних благ⁸.

Санкція – це охоронна норма, яка регламентує поведінку суб'єктів права на випадок скоєння правопорушення⁹.

У зв'язку із цим санкція виражає захисні заходи держави щодо протиправних учинків. Вона пов'язана з можливістю примусового впливу на правопорушника. Санкції можуть виражатися в актах державного примусу до вчинення конкретних дій; покладанні додаткових обов'язків; припиненні чи зміні змісту правомочностей¹⁰.

Санкція є частиною правової норми, що містить вказівку на заходи державного примусу, які застосовуються у випадку правопорушення, та ставить за мету попередження останнього, а також відшкодування шкоди, заподіяної протиправним діянням¹¹.

Немає достатніх підстав стверджувати, що санкція ставить за мету виправлення та перевиховання правопорушника¹². Таку мету ставить перед собою держава, застосовуючи до правопорушника відповідні заходи державного примусу, керуючись санкцією. У цілому санкція є частиною правової норми, закріпленої нормативно-правовими актами. А це означає, що вона існує тривалий час, оскільки нормативно-правові акти приймаються державними органами та діють до їх скасування чи зміни. Відповідно, санкція існує і до скоєння правопорушення. Завданням правової держави є правильне, своєчасне застосування санкції правової норми за вчинене правопорушення.

Відповідальність не потрібно ототожнювати із санкцією правової норми, оскільки¹³:

1) наявність санкцій ще не означає настання відповідальності, адже санкція існує постійно як елемент правової норми, в тому числі до моменту її реалізації;

2) санкція правової норми відрізняється від відповідальності як за метою, так і за обсягом впливу на відповідного суб'єкта правовідносин;

3) відповідальність виникає і реалізується як у загальних, так і в конкретних правовідносинах, а санкція – лише в конкретних ситуаціях;

4) санкція не збігається в часі з моментом виникнення негативної юридичної відповідальності.

Відповідальність може наступити, а правова санкція не застосовується і навпаки, відповідальність може не виникнути, а санкція знаходить своє застосування.

Негативна відповідальність завжди пов'язана із «санкцією в дії»¹⁴.

Перш ніж перейти до розгляду поняття, сутності та ознак адміністративно-господарських санкцій за адміністративним законодавством нашої країни, зупинимось на визначенні такого інституту адміністративного права України, як адміністративно-господарське право.

Необхідність виникнення та розвитку адміністративно-господарського права пояснюється потребою упорядкування суспільних відносин, які виникають між суб'єктами економічної діяльності. У регулюванні таких відносин, безумовно, заінтересовані як названі суб'єкти, так і держава, оскільки нині економіка має фундаментальне значення для забезпечення існування населення країни та постійного підвищення рівня його життя. Таким чином, на державному рівні виробляються та приймаються норми, які мають сприяти розвитку національної економіки. Ці норми, власне, і утворюють адміністративно-господарське право¹⁵.

Необхідним кроком у напрямі пізнання сутності названої галузі права є відповідь на питання про те, чим є адміністративно-господарське право – самостійною галуззю права чи частиною адміністративного права. Німецькі вчені наголошують, що відповідь на нього не залежить ні від конкретних положень адміністративно-господарського права, ні від ступеня їх розвиненості. Вирішальним фактором є теоретична та практична потреба в систематизації й розробці базової структури і особливостей цієї сфери права. Динаміка розвитку тут не відрізняється однорідністю. У англо-американській системі права адміністративно-господарське право не виділяється в самостійну галузь. Тут основні напрями економічного регулювання включені до загального адміністративного права. Інший підхід домінує в континентальному праві, заснованому на римському праві. У таких країнах Європи, як Австрія, Німеччина, Франція, у більшості країн Центральної та Східної Європи, а також частково у державах Азії відбувається інтенсивний процес формування адміністративно-господарського права у самостійну галузь, проте дотепер ученим ще не вдалося обґрунтувати чітких критеріїв, які б дали змогу розглядати назване правове утворення у вигляді самостійної галузі права. Цьому заважає також і той факт, що німецьке адміністративно-господарське право досі залишається не кодифікованим¹⁶.

Таким чином, у переважній більшості випадків господарсько-адміністративне право розглядають як підгалузь адміністративного права, зосереджену в межах його особливої частини.

Відносини між державою та суб'єктами господарської діяльності вимагають чіткої, збалансованої і надзвичайно виваженої правової регламентації, яка, з одного боку, має сприяти вільному господарюванню, а з іншого – надавати державі можливість впливати на ці процеси задля досягнення загальнозначущих (публічних) цілей. Це завдання у європейських країнах розв'язується за рахунок адміністративно-господарського права¹⁷.

Адміністративно-господарські відносини посідають специфічне місце у предметі адміністративно-правового регулювання, оскільки:

- у них бере участь специфічний суб'єктний склад;
- вони мають спеціальний об'єкт;
- такі відносини пов'язані з реалізацією окремої групи суб'єктивних прав та обов'язків;
- вони викликаються до життя спеціальними юридичними фактами;
- через них опосередковується державна економічна політика¹⁸.

Частина 3 ст. 217 Господарського кодексу України¹⁹ (далі – ГК) визначає, що «крім зазначених у частині другій цієї статті господарських санкцій, до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються адміністративно-господарські санкції». Варто зазначити, що ч. 2 ст. 217 ГК містить вичерпний перелік господарських санкцій.

Отже, така редакція ч. 3 ст. 217 ГК свідчить про те, що адміністративно-господарські санкції створюють окрему групу санкцій, які не входять до господарських санкцій²⁰.

У науково-практичному коментарі Господарського кодексу України, виходячи з положень ч. 3 ст. 217 та ст. 238 ГК, визначені властивості, за якими адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших видів господарських санкцій²¹. Зокрема:

– застосовуються за порушення норм законодавства у сфері господарської діяльності, а не за порушення договірних зобов'язань;

– повноваженнями щодо їх застосування наділені органи державної влади та органи місцевого самоврядування, до компетенції яких входить контроль за дотриманням відповідних актів законодавства у сфері господарської діяльності, а не контрагенти за господарським договором;

– можуть бути застосовані лише до суб'єктів господарювання;

– застосовуються з метою припинення вчиненого порушення та ліквідації його наслідків;

– строки їх застосування передбачені ГК та іншими законами;

– як правило, застосовуються в адміністративному порядку;

– передбачають не лише застосування визначених заходів майнового характеру, а й примусове здійснення визначених дій стосовно правопорушника.

Таким чином, виникає питання, чи є ці санкції мірою певної відповідальності, чи, можливо, представляють іншу групу заходів державного примусу.

Враховуючи те, що першим словом у назві цих санкцій є «адміністративно», розглянемо ці санкції з точки зору адміністративного права, а саме: спробуємо визначити їх місце в системі заходів адміністративного примусу.

Усі заходи адміністративного примусу мають не лише каральний, а й правозахисний характер, і спрямовані на забезпечення умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Аналіз чинного законодавства України дає можливість стверджувати, що на сьогодні у ньому відсутнє не тільки визначення, а й взагалі термін «адміністративний примус»²². Для українського законодавства характерною є вказівка на конкретні адміністративно-примусові заходи при відсутності визначення як самих видів цих заходів, так і примусу взагалі²³. Є позитивний досвід інших держав, у законодавстві яких, як зазначає А. Комзюк²⁴, окреслено поняття адміністративного примусу досить чітко, щоправда, переважно через визначення його видів. Зокрема, розділ другий Закону федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія (Німеччина) «Про виконання адміністративних рішень» має назву саме «Адміністративний примус», а в його § 57 засобами примусу визнаються виконання дії за рахунок особи, якої стосується рішення, штраф і прямиий примус.

У науці адміністративного права також немає єдиної точки зору щодо визначення цього поняття та класифікації його заходів.

Більшість науковців-адміністративістів²⁵ визначають адміністративний примус як один із видів державного примусу, спрямований на забезпечення законності й правопорядку, та поділяють його заходи на три групи²⁶:

- 1) заходи адміністративного попередження (запобігання);
- 2) заходи адміністративного припинення;
- 3) заходи адміністративної відповідальності за вчинення певних правопорушень (адміністративні стягнення).

Ця класифікація була обґрунтована на початку 60-х років XX ст. М. І. Єропкінін²⁷ і сьогодні є найбільш поширеною.

Проаналізувавши характерні риси, властиві заходам кожної з виокремлених вище груп, можна зробити висновок, що адміністративно-господарські санкції можуть бути віднесені до заходів припинення правопорушень, під якими розуміють дії, спрямовані на примусове припинення правопорушень, недопущення поширення їхніх наслідків, забезпечення можливостей для притягнення винних до відповідальності²⁸. Вони застосовуються, коли порушення вже почалося або готується. Їх застосування зумовлюється необхідністю швидкого й ефективного припинення посягань на інтереси окремих громадян, юридичних осіб, держави і громадських об'єднань. Цю позицію підтверджують, зокрема, такі аргументи.

Адміністративно-господарські санкції – заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків (ч. 1 ст. 238 Господарського кодексу України). Отже, цільове призначення адміністративно-господарських санкцій та заходів адміністративного припинення однакове.

Адміністративно-господарські санкції застосовуються у встановленому законом порядку уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 217 Господарського кодексу України). Це свідчить про офіційний, державно-владний, правовий характер, що притаманно і заходам припинення адміністративного примусу. Застосовуються як ті, так і інші санкції особливим суб'єктом – в якому уособлюється так звана публічна адміністрація – у вигляді або державних органів виконавчої влади, або виконавчих органів місцевого самоврядування²⁹.

Аналіз адміністративно-господарських санкцій дає можливість зазначити наступне. Усі істотні ознаки адміністративних санкцій, які можна реально визначити, знайшли відображення в терміні «адміністративно-господарські санкції». Адміністративно-господарські санкції застосовуються за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Адміністративно-господарськими санкціями визнаються не тільки заходи майнового характеру (штраф, вилучення прибутку, стягнення зборів), але й заходи організаційно-правового характеру (анулювання ліцензії, обмеження діяльності суб'єкта та ін.), направлені на запобігання і припинення правопорушень у сфері господарювання, а за необхідності – і застосування певних стягнень у вигляді негативних наслідків для правопорушника³⁰.

Адміністративно-господарські санкції за своїми матеріальними і процесуальними властивостями мають загальні риси з адміністративною відповідальністю. Вони, як і адміністративна відповідальність, не

мають компенсаційного характеру, не відновлюють початкового майнового стану, їх стягнення здійснюється не на користь іншої сторони або особи господарсько-правових відносин, а зараховуються, як і адміністративні штрафи, повністю або частково до державного бюджету і частково – до цільових позабюджетних фондів. Логічна структура норм адміністративно-господарських санкцій допускає наявність гіпотези, диспозиції і санкції, що тотожні адміністративно-деліктним нормам з їх імперативним, державно-владним характером. Складання актів про порушення вимог нормативних актів у сфері підприємницької та господарської діяльності і розгляд справ про порушення здійснюється контрольно-наглядовими органами виконавчої влади (в окремих випадках – судами) або органами місцевого самоврядування за правилами відповідних нормативних актів, але на принципах і умовах, аналогічних тим, які застосовуються при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Ухвала (рішення) у справі про порушення у сфері економіки і накладення стягнення у вигляді адміністративно-господарських санкцій по сенсу і порядку оголошення подібно до ухвали у справі про адміністративні правопорушення. Порядок оскарження і опротестовування адміністративно-господарських санкцій (хоча Господарським кодексом України він і не визначений) у справі про порушення у сфері економіки, за деякими винятками, майже такий же, як і порядок оскарження ухвали у справі про адміністративне правопорушення. Ці та інші загальні риси і ознаки адміністративної відповідальності й адміністративно-господарських санкцій і є, на наш погляд, підставою для визнання наявності адміністративної відповідальності юридичних осіб за законодавством України.

Одним із моментів, який дає змогу стверджувати, що адміністративно-господарські санкції є одним із різновидів адміністративних санкцій, є той факт, що ГК чітко розмежує адміністративно-господарські та інші види господарських санкцій за критерієм суб'єкта застосування таких санкцій. Відповідно до ч. 4 ст. 217 ГК господарські санкції застосовуються у встановленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – за ініціативою уповноважених органів державної влади або місцевого самоврядування.

Таким чином, передбачені вказаними статтями санкції можна з упевненістю віднести до адміністративних санкцій. А оскільки вони застосовуються до юридичних осіб – суб'єктів господарювання, то, на наш погляд, йдеться саме про адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Аналіз досліджуваної проблеми дає змогу констатувати, що крапку в дискусії щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб ще не поставлено, однак законодавець у ГК України разом з відшкодуванням збитків у сфері господарювання, штрафними і оперативно-господарськими санкціями, встановивши адміністративно-господарські санкції (ст.ст. 238–250), фактично закріпив можливість застосування до юридичних осіб адміністративних санкцій.

¹ Венедиктов Ю. А. Финансовые санкции в системе управления / Ю. А. Венедиктов, А. М. Черепухин. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 201 с. – С. 5.

² Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред.) та ін. – К., 2004. – Т. 6: Т-Я. – С. 716.

³ Базылев Б. Т. Ответственность в советском праве: Учеб. пособ. – Красноярск, 1979. – С. 54.

⁴ Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву / О. Э. Лейст // Теоретические проблемы. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 189 с. – С. 94.

⁵ Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм / П. Е. Недбайло. – М.: Государственное изд-во юрид. литературы, 1960. – 234 с. – С. 49; Господарський кодекс України «Господарський кодекс України» № 436-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003). – Ст. 462.

⁶ Андреев А. В. Финансово-правовые санкции : монография / А. В. Андреев. – М., 1984. – 234 с. – С. 179.

⁷ Ровинський Ю. О. Співвідношення понять «фінансово-правова відповідальність» і «фінансово-правова санкція» // Держава та регіони. Серія: право. – № 3. – 2010. – С. 92.

⁸ Финансовое право : учебник / [под ред. проф. Н. И. Химичевой]. – М. : Юристъ, 1995. – 345 с. – С. 105.

⁹ Слесарев В. Л. Экономические санкции в советском гражданском праве / В. Л. Слесарев. – Красноярск : Изд-во Красноярского института, 1989. – 265 с. – С. 17.

¹⁰ Халфина Р. О. Общие учения о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 176 с. – С. 71.

¹¹ Андреев А. В. Вказана праця. – С. 13.

¹² Ровинський Ю. О. Вказана праця. – С. 93.

¹³ Пацурківський П. С. Проблеми теорії фінансового права / П. С. Пацурківський. – Чернівці : ЧДУ, 1991. – 199 с. – С. 45.

¹⁴ Там само. – С. 118.

¹⁵ Мельник Р. С. Адміністративно-господарське право як структурний елемент системи адміністративного права: зарубіжний досвід та національні особливості // Право і Безпека. – № 2 (34). – 2010. – С. 98.

¹⁶ Штобер Р. Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы / Рольф Штобер ; пер. с нем. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 400 с. – С. 2–4.

¹⁷ Мельник Р. С. Вказана праця.

¹⁸ Алексеев С. В. Концепция административно-хозяйственного правоотношения / С. В. Алексеев // Закон и право. – 2005. – № 3. – С. 63–68.

¹⁹ Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 462.

²⁰ Юшина С. І. Адміністративно-господарські санкції та їх застосування в зовнішньоекономічній сфері // Часопис Київського університету права. – № 2. – 2010. – С. 202.

²¹ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За заг. ред. Г. С. Знаменського, В. С. Щербини; кол. авт.: О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. – К.: Юрінком інтер, 2008. – С. 404.

²² Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. проф. О. М. Бандурки. – Х., 2002. – С. 21.

²³ Коломосць Т. Адміністративний примус у законодавстві України: деякі недоліки закріплення та можливі шляхи усунення їх // Підприємство, господарство і право. – 2003. – № 5. – С. 62.

²⁴ Комзюк А. Т. Вказана праця. – С. 46.

²⁵ Коломосць Т. Вказана праця. – С. 233.

²⁶ Там само. – С. 192.

²⁷ Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: Учебник. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. – С. 60.

²⁸ Еропкин М. И. О классификации мер административного принуждения // Вопросы административного права на современном этапе. – М., 1963. – С. 115–116.

²⁹ Авер'янов В. Б., Мартыанов І. В. Адміністративний примус // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А-Г. – С. 52.

³⁰ Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії // Право України. – 2003. – № 5. – С. 117–129.

Резюме

Войтенко І. С. Поняття, сутність та ознаки адміністративно-господарських санкцій за адміністративним законодавством України.

У статті проаналізовано проблему адміністративно-господарських санкцій за адміністративним законодавством України, їх поняття, сутність та ознаки.

Ключові слова: адміністративне законодавство, відповідальність, санкція, адміністративно-господарська санкція.

Резюме

Войтенко І. С. Понятие, сущность и признаки административно-хозяйственных санкций по административному законодательству Украины.

В статье проанализирована проблема административно-хозяйственных санкций по административному законодательству Украины, их понятие, сущность и признаки.

Ключевые слова: административное законодательство, ответственность, санкция, административно-хозяйственная санкция.

Summary

Voytenko I. Concept, nature and characteristics of administrative sanctions by administrative legislation of Ukraine, National Technical University of Ukraine DPS.

In this article the problem of administrative sanctions under administrative law in Ukraine, their concept, the essence and characteristics.

Key words: administrative law, liability, penalty, administrative and economic sanctions.

Отримано 4.04.2014

УДК 346.2 : 004.738.5

А. О. ГЕЛИЧ, Ю. О. ГЕЛИЧ

Алла Олександрівна Гелич, кандидат юридичних наук, доцент Юридичного інституту Національного авіаційного університету

Юлія Олександрівна Гелич, кандидат юридичних наук, доцент, професор Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ПОШИРЕННІ В ІНТЕРНЕТ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

На сьогодні від поширення недостовірної інформації у мережі Інтернет багато підприємств недоотримують прибутки, втрачають клієнтів тощо. Досить непростим є питання захисту інтересів суб'єкта господарювання у таких випадках. Як матеріальне, так і процесуальне законодавство має значні пробіли у цій сфері. Причинами цьому є значною мірою неврегульованість усього спектру Інтернет-відносин як в Україні, так і у більшості країн світу.

© А. О. Гелич, Ю. О. Гелич, 2014